

רשויות החוק והעבריינים - איפה עובר הגבול?

סיגל שהב 2018.08.08 52:11

בימים אלו של כרסום מתמשך בדמוקרטיה הישראלית וחיזוק האלמנט הלאומי, פסק הדין בעניינו שלאלישע חייבטוב הוא תזכורת חשובה מפי בית המשפט העליון להיותנו חברה ליברלית, המחייבת אתרשויות המדינה, ובכלל זה רשויות אכיפת החוק, לנהוג כלפי כלל אזרחי המדינה – גם כלפי אלו החשודים כי ביצעו מעשים פליליים – באופן המכבד את יכולת הבחירה של האדם ושומר על האוטונומיה הפרטית שלו, וכן לשמור על שלטון החוק.

מעבר לסקירה המשפטית המקיפה בפסק דינו של השופט אורי שהם, חשיבותה של הלכת חייבטובמונה בעיני בפסקי הדין של השופטת דפנה ברק ארז ושל המשנה לנשיאה, השופט חנן מלצר.

השופטת ברק ארז קבעה כי גביית הודאה תחת השפעת סמים, כפי שקרה בעניינו של חייבטוב, משפיעה על יכולת הבחירה של האדם והבנתו את המציאות. היא גם קובעת כי לא כל תרגיל חקירה הוא לגיטימי וכיבמיוחד לא ניתן להכשיר פגיעה ביכולת הבחירה של הנחקר אם למסור הודאתו. המשנה לנשיאה מלצרקבע כי ניתן להפעיל במקרה זה את דוקטרינת ההגנה מן הצדק, שכן מכלול הפגמים בחקירה יכולים היולהקים טענה של הגנה מן הצדק. בסופו של דבר, חייבטוב זוכה בשל פסילת הודאתו.

מטרתו של המודל המניעתי, שנקבע בפסק דין יששכרוב, איננו להרתיע או לחנך את רשויות החקירה, שכןהניסיון מראה שכלל כזה אינו מרתיע בהכרח את גורמי החקירה, כפי שקרה לחייבטוב. החקירה על ידיהמדובב נערכה במשך שלושה שבועות תחת עינו הפקוחה של צוות החקירה, שהיה מודע לשימושבסמים כחלק מהחקירה, והפסיקה הידועה בנושא הפעלת אמצעים פסולים וכללי פסלות הראיה – לא

הביאו להתערבות צוות החקירה בעבודת המדובב. מטרתו של המודל שאומץ כבר בפסיקה היא לשמורעל טוהר ההליך הפלילי, על ההליך ההוגן ועל זכויות הנאשם במסגרתו.

השימוש במדובבים בחקירות המשטרה הוכר בפסיקה כ"הכרח בל יגונה", זאת לאור הצורך להתגבר עלמכשולים שארגוני הפשיעה מציבים בתחכום רב בפני גורמי אכיפת החוק. כבר הובאו בפני בית המשפטמצבים שבהם נבחנה תקינות עבודת המדובב, כגון כאשר המשטרה עשתה שימוש באותו מדובב כלפימספר מעורבים באותו תיק בניגוד לכללים ובחוסר זהירות הנדרשת או כאשר נעשה שימוש במספר רבשל מדובבים בעניינו של נחקר ואף סוהרים היו בסוד העניינים ומילאו תפקיד מסוים בתחבולה המופעלתבעניינו. במקרים אלו נקבע כי, ככלל, עצם השימוש במדובבים – הן מדובב פאסיבי והן אקטיבי – מהווהתחבולת חקירה לגיטימית, ואין לראות בפעולת הדיבוב, כשלעצמה, פגיעה בזכות השתיקה של הנחקרובזכותו להימנע מהפללה עצמית באופן המוביל לפסילת הודאה שניתנה בפני מדובב.

עם זאת, נקבע כי תחבולה נפסדת היא תחבולה השומטת את הקרקע תחת יכולתו של הנחקר לעשותשימוש בזכות השתיקה ובזכותו להימנע מהפללה עצמית, ולמעשה שוללת, על רקע המצג הכוזבשבבסיסה, את יכולת הבחירה של הנחקר אם למסור הודאתו או שהיא פוגעת בעשיית הצדק.

בהקשר זה, הדגש הוא על שמירת זכויות הנאשם לשתיקה ולא-הפללה, באופן שמאפשר לו להגן

על עצמו - ולא

"להתאבד" ולפגוע בעצמו.

לאחר שעמד בית המשפט על האוטונומיה הפרטית של חייב טוב ועל יכולת הבחירה שלו בחקירה כעניין

<https://www.haaretz.co.il/misc/article-print-page/1.6361100>

1/2

ליברלית, הוא משלים את המהלך בדיון על תקינות החקירה במסגרת דיון על מושג דמוקרטי בסיסי ביותר -

<https://www.haaretz.co.il/misc/article-print-page/1.6361100>

שלטון החוק. בית המשפט קובע כי שימוש בסמים מסוכנים מהווה עבירה פלילית, וכי במקרה של חייב טוב, עצם ביצוע העבירות במסגרת של אמצעי חקירה מטשטש את הגבול בין הרשויות לבין העולם העברייני. במקרה זה, החתירה לחקר האמת, שמפירה את דיני העונשין, פוגעת בשלטון החוק, ופוגעת באמון הציבור במערכת המשפט ובהליך הפלילי בכלל. כמו כן טשטוש התודעה הכתוצאה מהשימוש בסמים הוא עניין משמעותי כשמדובר על חקירת חשוד. הסם עלול להביא להשפעה על יכולת הבחירה של האדם ועל הבנתו את המציאות. הודאה תחת סם מעלה חשש מובנה, לפיו החשוד לא הודה מתוך בחירה חופשית ומרצון, וכן היא מעלה ספק בקשר לעניין אמיתות הדברים. על פי רוב, המדובבים אינם אנשי חוק ולעתים הם מתוגמלים על גביית ראיות מפלילות מהחשודים. במקרה זה, המשטרה לא התערבה בפעילות הדיבוב, וצריכת הסם על ידי המדובב והנחקר תועדה ונצפתה 24 שעות ביממה. יש בכך מקרה מובהק של "ליקוי מאורות". בית המשפט מייחס חשיבות גבוהה גם לעובדה כיהמדובב הוא עבריין שהורשע בעבירות סמים שעבר תהליך גמילה וכעת נחשף לסיכון החזרה להתמכרות.

המדינה אף הבהירה לבית המשפט כי לא יעשה עוד שימוש במדובבים שהם מכורים לשעבר וקיים איסור מוחלט על שימוש בסמים בתא.

ברור כי במצב המשפטי הקיים בישראל, גביית הודאה מהחשוד – ובמיוחד גביית הודאה באמצעות תחבולת מדובב – היא הדרך המהירה והקלה להוכחת האשמה. במצב זה, אין לחוקרי המשטרה תמריץ לפעול להשגת מצרף ראייתי עשיר המבוסס על ראיות פורנזיות, עדים ועוד. ככל שמההודאה ומדברי מה

נוספים עולה תמונה מסוימת – עד כה המשטרה הסתפקה בכך גם אם היו חסרים מספר חלקים בפאזל, שחסרונם לא פגע בזיהוי התמונה בכללותה.

לאור הלכת חייב טוב, המחזקת את האלמנטים הדמוקרטיים-ליברליים של השיטה שלנו, על המשטרה להקפיד על הפעלת המדובב, להגדיר לו גבולות ברורים ביחס לכללי החקירה, ולפרסם ככל הניתן את הנוהל שיצרה בעניין הפעלת מדובבים מאז התרחשות מקרה זה.

חשוב להבין כי למרות שבית המשפט המחוזי הרכיב מהראיות שהונחו בפניו תמונה מסוימת, משמעות פסק דין חייב טוב היא כי לעתים ערך חקר האמת נסוג מפני ערכים בעלי חשיבות גבוהה יותר מהבחינה הדמוקרטית-ליברלית של אוטונומיית הפרט ויכולת הבחירה שלו, תקינות מנהלית ושלטון חוק. כך, נקבע

על ידי השופטים ברק ארז ומלצר כי לא ניתן להסיק מהראיות שנאספו מסקנות וכי לא ניתן היה לבחון את אשמתו של חייב טוב בשל אופן איסוף הראיות.

ד"ר שהב מרכזת את הקליניקה הפלילית במרכז האקדמי למשפט ולעסקים

